

спрямовані на розробку спеціальних програм з урахуванням типології інтелектуальних порушень та індивідуального профілю дитини.

Рень Л. В.

РОЗВИТОК СІМЕЙНОЇ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ

Медіація нині постає як альтернативний спосіб вирішення конфліктів мирним шляхом. Вона дозволяє учасникам конфлікту у діалозі проговорити своє бачення щодо конфлікту, свої потреби та інтереси, почути опонента, розібрати причини цього конфлікту та досягти згоди. Роль спеціаліста з медіації – допомогти кожній стороні зрозуміти позицію іншої, розглянути можливі рішення, а також сприяти досягненню згоди між ними.

У нашій державі розроблено нормативно-правове підґрунтя медіації. Так, вона є однією із 18 базових соціальних послуг (Закон України «Про соціальні послуги», 2019 р.). Надання таких забезпечується особам/сім'ям, які належать до вразливих груп населення та/або перебувають у складних життєвих обставинах, місцевими державними адміністраціями, виконавчими органами міських рад міст обласного значення, виконавчими органами сільських, селищних, міських рад територіальних громад. Ці органи та установи можуть укладати угоди про співпрацю з професійними об'єднаннями медіаторів, суб'єктами, що забезпечують проведення медіації та медіаторами, які практикую індивідуально. Також розроблений Державний стандарт соціальної послуги медіації (2024 р.).

Аналізом теорії та практики медіації в Україні займаються дослідники В. Андрєєнкова, І. Бондаренко, Н. Бондаренко-Зелінська, Н. Крестовська, М. Мотилук, Р. Нурищенко, С. Петрова, І. Федорич та ін. Разом з тим, важливо звернути увагу на сімейну медіацію та її розвиток на сучасному етапі.

Як зазначає Р. Нурищенко, перший в Україні центр медіації було відкрито в 1994 р. завдяки об'єднанню зусиль донецького «Психологічного центру» з американською

неурядовою організацією «Search for Common Ground». Дещо пізніше, у 1997-1999 рр. за фінансової підтримки USAID було створено місцеві центри медіації у різних регіонах України, почалася підготовка професійних медіаторів (Нурищенко Р., 2024).

Завдяки Указу Президента України «Про Концепцію удосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів» у 2006 р. визнається розвиток альтернативного вирішення спорів в Україні, фактично стало кроком до розвитку медіації. Серед аргументів, наведених у документі, була переважаність суддів і тривалий розгляд справ, що зрештою може спричинити загострення конфліктів.

У 2010 р. була активною законопроектна робота у цьому напрямі, зокрема було зареєстровано 13 законопроектів, присвячених медіації. Зрештою у 2021 р. було прийнято «Закон про медіацію», де визначено основні засади її проведення. У контексті нашого дослідження важливо з'ясувати особливості розвитку саме сімейної медіації. Зазначимо, що у Законі «Про сімейну медіацію» нема такого поділу відповідно до галузей. Аналіз сімейного кодексу України показує, що у ньому теж відсутні згадки про медіацію та інші шляхи альтернативного вирішення спорів.

Суттєвим кроком у розвитку сімейної медіації в Україні стало створення у 2019 р. громадської організації «Асоціація сімейних медіаторів України» (АСМУ). Відповідно до визначення, запропонованого АСМУ, сімейна медіація – це позасудова, добровільна, конфіденційна процедура для врегулювання або запобігання конфліктам (спорам) між членами однієї сім'ї, родини, які пов'язані кровними, шлюбними, дитячо-батьківськими стосунками, і всіма, хто перебуває, чи раніше перебував у родинних зв'язках (Асоціація сімейних медіаторів, 2024).

Наразі ряд суддів перед розглядом судових позовів рекомендують звернутися до медіаторів для вирішення сімейних конфліктів. Також отримати таку рекомендацію члени сім'ї можуть від фахівців центрів соціальних служб, що буде

превентивним заходом щодо ескалації конфлікту та подання судового позову.

Дослідниця Н. Бондаренко-Зелінська виділяє такі переваги сімейної медіації:

- можна мінімізувати час між моментом виникнення конфлікту та часом застосування примирної процедури, що надає змогу вирішити спір максимально оперативно;

- учасники беруть участь у процесі медіації самостійно, вони знають найбільше про причини виникнення конфліктів, чітко висловлюють свої інтереси та приймають рішення «на місці»;

- необмежена можливість залучення до участі представників сторін конфлікту;

- процедура вирішення спорів максимально спрощена та добровільна, не потребує значних затрат фінансових, організаційних чи інших ресурсів порівняно із судом;

- немає обмежень щодо кількості зустрічей, як у судових засіданнях;

- конфіденційність;

- можливість налагодити відносини з іншою стороною конфлікту, що особливо важливо, коли учасники спору продовжують спілкуватися між собою (Бондаренко-Зелінська Н., 2016).

Також до переваг сімейної медіації слід віднести те, що завдяки медіації реалізовується право дитини бути почутою (стаття 12 Конвенції ООН про права дитини).

Як свідчить практика діяльності АСМУ, сімейна медіація працює із конфліктами, що виникають між: подружжям; особами, які проживають разом без реєстрації шлюбу; батьками й дітьми; дідом, бабою, прабабою, прадідом та онуками, правнуками; братами та сестрами; усиновленими та усиновлювачами; іншими членами сім'ї та родичами.

А відтак найбільш поширені запити, з якими працюють сімейні медіатори: шлюбні відносини та розірвання шлюбу; припинення відносин між особами, які проживають однією сім'єю; визначення місця проживання дитини; участь батьків у вихованні та утриманні дитини; виїзд дитини за кордон;

управління спільним майном, поділ спільного сумісного майна подружжя; стягнення аліментів; позбавлення батьківських прав; успадкування майна; взаємовідносини опіки та піклування; усиновлення/скасування усиновлення; взаємовідносин, які виникають в інших формах сімейного виховання дітей, позбавлених батьківського піклування (опіка, піклування, прийомна сім'я, дитячі будинки сімейного типу, тимчасове влаштування, патронат); взаємовідносини між членами сім'ї, родичами тощо; щодо сімейного бізнесу та ін.

Дослідники виділяють різні підходи (моделі), які існують у сімейній медіації: медіація, орієнтована на вирішення проблеми; трансформативна медіація; наративна медіація; екосистемна медіація; медіація, орієнтована на потреби дітей; травмаінформований підхід (Мотилук М., 2024).

Сучасною тенденцією розвитку сімейної медіації є те, що ній навчаються адвокати, судді, нотаріуси, психологи. І це значно збагачує практику сімейної медіації, адже наповнює її досвідом різних фахівців.

Відповідно до Закону «Про медіацію» (2021), підготовку медіаторів здійснюють суб'єкти освітньої діяльності. Підготовка медіаторів, крім базової, може включати спеціалізовану підготовку відповідно до програм навчання, розроблених суб'єктами освітньої діяльності. Так, сімейна медіація передбачає спеціалізовану підготовку, що можлива після проходження фахівцем базової.

Щодо вимог і засад навчання базовим навичкам сімейного медіатора, то вони розроблені АСМУ у 2019 році з метою забезпечення належної якості надання послуг сімейної медіації та з огляду на напрацювання значного досвіду в сфері сімейної медіації в Україні та підвищення темпів її розвитку і поширення, появою значної кількості практик медіації, збільшення інтересу до медіації в суспільстві.

Серед суб'єктів, які наразі здійснюють спеціалізовану підготовку з сімейної медіації в Україні – ГО «Міжнародний тренінговий центр «Школа медіації», ТОВ «Український центр медіації», ГО «Українська академія медіації».

Спільним для зазначених програм спеціалізованої підготовки медіаторів є розгляд таких тем, як:

- поняття сім'ї, сімейної системи та її параметрів. Етапи розвитку сім'ї. Сімейні кризи. Під час розгляду цих тем обговорюються почуття дитини, батьки якої розлучаються, вікові потреби дитини та роль батьків в їх задоволенні, а також захист прав та інтересів дитини в кризових сімейних ситуаціях, особливо в ситуації домашнього насильства;

- різні підходи в медіації: екосистемний, трансформативний та наративний. Моделі залучення дитини до процесу медіації в різних країнах. У цих темах висвітлюється досвід Німеччини та Великобританії щодо проведення медіації за участі дитини;

- робота з дітьми в медіації (символічна модель або непряме залучення дитини, безпосередня зустріч медіатора з дитиною, участь дитини за одним столом з батьками, залучення психолога для роботи з дитиною). В цій темі висвітлюються способи та умови проведення медіаційної процедури за участі дитини, як відбувається заслуховування та врахування думки дитини в медіації. Також програми спеціалізованої підготовки медіаторів включають теми, які стосуються саме процедурних та психоемоційних особливостей процесу сімейної медіації (Грицевич О., Ейдемільлер В., Рень Л., Федорич І., 2024).

У межах проєкту «Попередження гендерно зумовленого насильства, торгівлі людьми та порушення прав дитини» за підтримки донорської організації «Хліб для світу» ГО «Ла Страда-Україна» здійснює підготовку медіаторів, у тому числі і в напрямі сімейної медіації (34 год.).

Таким чином, сімейна медіація, що базується на врахуванні інтересів, потреб та цінностей кожної людини, є більш дієвим способом у вирішенні конфліктів. Вона не лише допомагає знайти оптимальні рішення, але й сприяє збереженню міцних, стосунків між подружжям, членами сім'ї та батьками і дітьми, налагодженню конструктивних взаємин між колишнім подружжям.